

Демченко К. О.

аспірант кафедри економіки та соціальних наук

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Процеси соціально-економічних трансформацій суспільного розвитку замолують необхідність розробки й удосконалення нових підходів до сутності, аналізу, оцінювання та регулювання соціально-економічних процесів з метою досягнення сталого розвитку та соціального прогресу суспільства. Результати дослідження закономірностей соціально-економічного розвитку доводять вирішальну роль гуманістичних чинників у розвитку національної економіки, в підвищенні економічної ефективності виробництва і соціальної справедливості розподілу матеріальних і духовних благ, а також в забезпеченні соціальної безпеки країни та регіонів.

Соціально-економічне поняття «соціальна безпека» є одним з ключових теоретичних і прикладних понять сучасної економіки, але в умовах підвищення нестабільності та невизначеності соціальних, економічних, екологічних та інших процесів, що впливають на розвиток суспільства, поняття «соціальна безпека» вимагає дослідження його сутності й особливостей застосування відповідно до сучасних реалій розвитку суспільства.

У результаті дослідження з'ясовано, що поняття «соціальна безпека» є багатогранним та інтерпретується у науковій літературі по-різному, тому з метою комплексного дослідження цього поняття авторами узагальнено існуючі визначення соціальної безпеки, запропоновані вітчизняними й зарубіжними ученими та виділено основні підходи до її трактування.

Огляд існуючих визначень сутності соціальної безпеки дозволив авторам виокремити такі підходи дослідження поняття, як: (1) статичний, (2) процесний, (3) системний, (4) функціональний, (5) інструментальний, (6) ситуативний, що наведено на рис. 1.

У результаті дослідження виявлено, що більшість науковців, які досліджують проблеми соціальної безпеки, розглядають це поняття як певний стан захищеності інтересів [1; 2; 9; 11]; стан життєдіяльності людини та суспільства [10]. Як показав аналіз літературних джерел, у широкому розуміння стан соціальної безпеки має бути постійним і спрямованим на збереження та розвиток людського потенціалу [2; 13], просте чи розширене відтворення населення, а також досягнення в суспільстві соціальної злагоди і цілісності [2].

Поняття «соціальна безпека» у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [6] розглядається з точки зору процесного підходу, а саме як «розвиток держави, за якого вона здатна забезпечити високий рівень життя населення, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни». До того ж, зазначимо, що спільною ознакою переважної більшості розглянутих у роботі тлумачень поняття «соціальна безпека» є спроба учених визначити її як поняття, що відображає тенденції та результати соціальних та економічних процесів, поєднуючи при цьому систему цілей, завдань, деструктивних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

У свою чергу В. М. Лугова та Т. В. Голубева розглядають соціальну безпеку як сукупність елементів, що складають систему взаємовигідних партнерських відносин. Науковці стверджують, що соціальна безпека – це «система взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом підприємства, що забезпечується задоволенням матеріальних та нематеріальних потреб працівників та реалізацією інтересів підприємства» [4, с. 8].

В рамках аналізу існуючих підходів слід визначити функціональний підхід. Прибічники цього підходу [20] розглядають соціальну безпеку як стан найбільш ефективного державного регулювання для запобігання виникнення загроз і забезпечення стабільного функціонування соціальної політики. Так, Т. А. Шахматова підкреслює, що соціальна безпека – це «забезпечений державою у процесі виконання її управлінських функцій суспільно-економічний

та суспільно-політичний стан, при якому забезпечується нормальний рівень життя населення» [14].

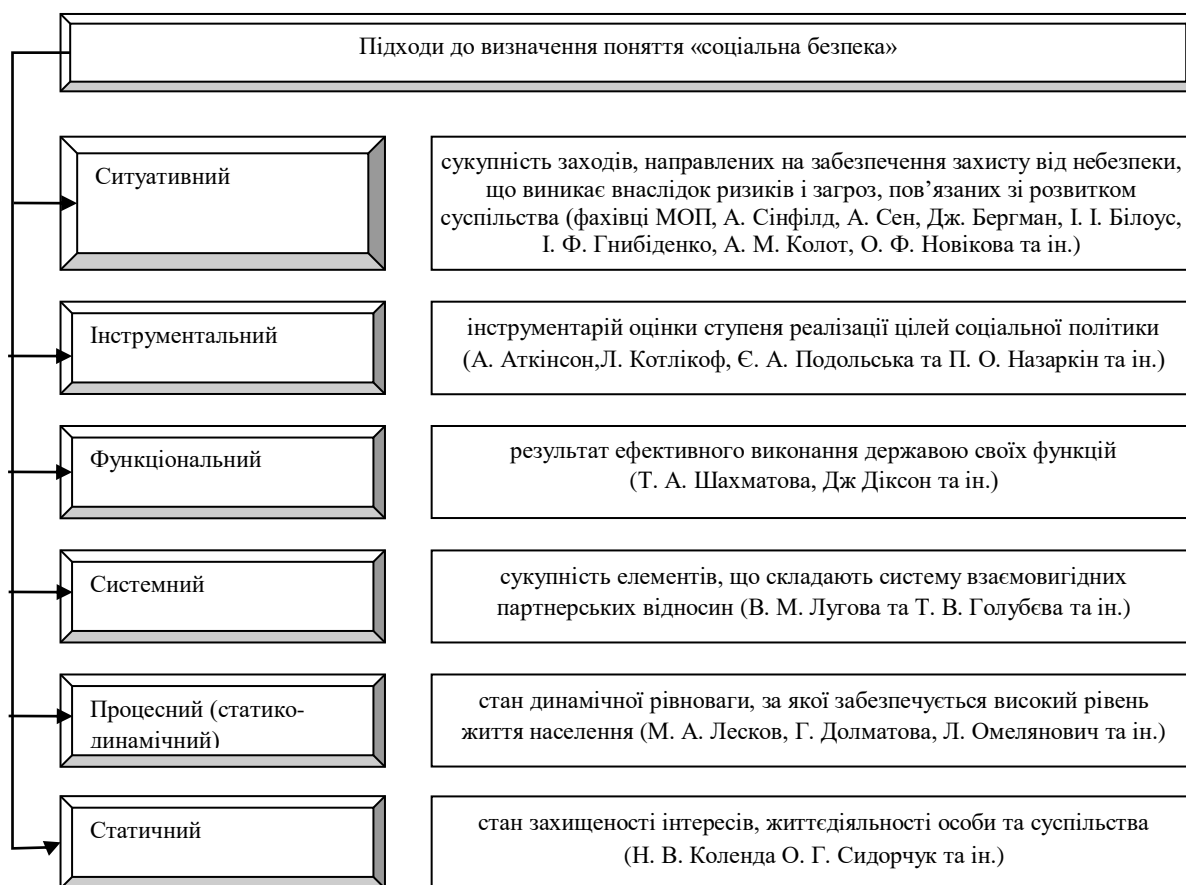

Рис. 1. Узагальнення підходів до визначення поняття «соціальна безпека»

У результаті дослідження зарубіжної літератури проведено етимологічний аналіз поняття «соціальна безпека». Виявлено, що досліджуване поняття має низку «відтінків» значення. Так в англійській літературі існує декілька варіантів перекладу цього поняття: «social security», «social safety», «social welfare», «social protection» [17]. Поняття «соціальна безпека» має різні визначення, це пов'язано з існуванням протиріччя його використання; неузгодженістю між національними та світовими підходами щодо його трактування. Так, у світовій практиці визначення соціальної безпеки має переважно прикладне, інструментальне значення. Відповідно до дефініцій зарубіжних учених: А. Аткинсона [15] та Л. Котлікофа [21], під соціальною безпекою слід розуміти сукупність виплат у грошовій та натуральній формі, включаючи послуги, що надаються деяким особам. Серед вітчизняних учених, прихильниками цього такого підходу до визначення поняття є Є. А. Подольська та П. О. Назаркін [8].

Отже, результати дослідження дефініції «соціальна безпека» дозволили автору підтвердити існування інструментального підходу до вивчення поняття, що передбачає наявність конгломерату механізмів, що гарантують таку безпеку. Тому відповідно до цього підходу, соціальна безпека ототожнюється зі соціальним захистом, соціальними гарантіями, які реалізуються у суспільстві за допомогою соціальної політики.

Продовжуючи аналізувати зарубіжну літературу, слід зазначити, що на сьогодні найбільш розповсюдженим підходом до трактування соціальної безпеки є визначення поняття, запропоноване Міжнародною організацією праці [19], за якого соціальна безпека розглядається як сукупність заходів, направлених на забезпечення захисту від небезпеки, що виникає внаслідок ризиків, пов'язаних зі розвитком суспільства. Зарубіжні учені, об'єктом дослідження яких є соціальна безпека А. Сінфілд [22], А. Сен [18] та Дж. Бергман [16] дотримуються такого

неінструментального підходу. Так, А. Сінфілд [22] описує соціальну безпеку ситуативно, тобто як стан захисту від втрати ресурсів. Годі Дж. Бергман [16] розглядає соціальну безпеку як ситуацію повного захисту людини від завдання їй будь-якої шкоди. Серед вітчизняних учених до прибічників ситуативного підходу належать: І. І. Білоус [1], І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова [7; 12], Н. М. Краус [3], П. А. Ляшенко [5], О. О. Сиченко [9], В. А. Скуратівський та О. А. Линдюк [10].

Узагальнення основних підходи до тлумачення сутності соціальної безпеки: статичного, процесного, системного, функціонального, інструментального, ситуативного дозволило отримати більш комплексне та чітке уявлення соціальної безпеки. Існування значної кількості виділених підходів до визначення поняття слід пов'язувати не лише з неузгодженістю між національними та світовими підходами щодо його трактування, а також різними сферами практичного застосування. Отже, низка визначень соціальної безпеки обумовлена тим, що у сфері теоретичних досліджень соціальна безпека аналізується у працях науковців з філософії, соціології, економіки, юриспруденції тощо. Тому є очевидним те, що явище соціальної безпеки є всеохоплюючим і має складний міждисциплінарний вимір, у результаті чого поняття «соціальна безпека» постійно набуває нових характеристик.

Список використаних джерел

1. Білоус І. І. Поняття соціальної безпеки та її роль в системі національної безпеки держави. Ефективна економіка. 2019. № 3. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6955>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.3.41.
2. Коленда Н.В. Соціальна безпека населення та її основні складові / Н.В. Коленда // Modern directions of theoretical and applied researches. – 2013. – March, 19–30.
3. Краус Н. М. Соціальна безпека на різних рівнях економічної агрегації / Н. М. Краус // Економіка і регіон. – 2013. – № 5. – С. 189–193. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2013_5_32.
4. Лугова В.М. Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства / В.М. Лугова, Т.В. Голубева // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2011. – № 10. – С. 69–72.
5. Ляшенко П. А. Управління економічним розвитком регіону на засадах протидії загрозам його соціальній безпеці : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Северодонецьк, 2018. 218 с.
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 N 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13/stru>.
7. Новікова О.Ф. Соціальна безпека: організаційно економічні проблеми і шляхи вирішення. Донецьк : ІЕП НАН України, 1997.
8. Подольська Є. А. Новий сенс й інноваційні способи забезпечення соціальної безпеки / Є. А. Подольська, П. О. Назаркін // Вісник Одеського національного університету. Серія : Соціологія і політичні науки. – 2015. – Т. 20, Вип. 2. – С. 19–25. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_sip_2015_20_2_4.
9. Сиченко О. О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. Наукові праці. Державне управління. 2012. Том 186. № 174. С. 34–38.
10. Скуратівський В. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення / В. Скуратівський, О. Линдюк // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – № 3. – С. 194–204. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_3_28.
11. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення [Текст] : монографія / О. Г. Сидорчук. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. – 492 с. – ISBN 978-617-644-045-1.
12. Соціальна безпека: теорія та українська практика: Монографія / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова та ін.; За ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колода, В. В. Рогового. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.
13. Соціальна економіка Навч. посіб. / Кол. авт. О. О. Беляєв, М. І. Діба, В. І. Кириленко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 196 с.
14. Шахматова Т. А. Теоретичні засади визначення категорії «соціальна безпека» національної економіки. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2013. № 3. С. 72–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2013_3_11.
15. Atkinson, A.B. (1989), *Poverty and Social Security*, Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.
16. Berghman, J. A. M. (1997). Redefining social security: The ultimate challenge for Sinfield in his ultimate field of study. In A. Robertson (Ed.), *Unemployment, social security and the social division of welfare*. (pp. 61-69). (New Waverly Papers; No. SP 13). University of Edinburgh.
17. Cambridge Dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/ru> (Last accessed: 17.10.2018).
18. Drèze, J. and Amartya, S. (1991), “Public Action for Social Security: Foundations and Strategy”, in Ahmad et. al. (eds.), *Social Security in Developing Countries*, New Delhi: Oxford University Press.
19. ILO. URL: <https://www.ilo.org/global/standards/subjects-covered-by-international-labour-standards/social-security/lang-en/index.htm>.
20. Dixon, J. E. *Social Security in Global Perspective*. London. P.3
21. Kotlikoff, Laurence J. (1987). Justifying Public Provision of Social Security. *Journal of Policy Analysis and Management*, John Wiley & Sons, Ltd., vol. 6(4), P. 674-696.
22. Sinfield, A. (1991) *The Sociology of Social Security*. ISBN: 978-0-7486-0325-1